

De familie Pieck en René de Clercq. Enkele opmerkingen naar aanleiding van het Dagboek van A.F. Pieck

P. VAN HEES

Marcus van der Heide als uitgever van de Gooibergpers te Bussum bezorgt ons in zijn uitgave **Dagboek 1917-1920. A.F. Pieck Herinneringen aan René de Clercq. Betty Pieck** (Bussum 1993, ISBN nr. 90.72184.17.3, prijs f. 25,-, 144 bladzijden) een tweetal egodocumenten uit de Eerste Wereldoorlog. Centraal staat in het dagboek de oorlog, zoals die door een Nederlands gezin werd beleefd en in de *Herinneringen aan René de Clercq* speelde de oorlog een rol, omdat toen het eerste contact tussen beide families werd gelegd.

Het dagboek bestaat uit drie fragmenten. De eerste twee delen lopen van 3-2-1917 tot en met 20-3-1917 en van 21-3-1917 tot en met 4-4-1918. Het laatste deel gaat over de periode van 3-11-1918 tot en met 17-1-1920. Het dagboek is geschreven door A.F. Pieck, hoofd van een lagere school in Amsterdam. Hij woonde met zijn gezin in het Gooi in Bussum en later in Maartensdijk vlak bij Utrecht. Twee van zijn dochters, Gretha en Adri, bouwden in deze jaren een loopbaan op als kunstenaars en exposeerden reeds met enige regelmaat hun tekeningen en schilderijen.

In Bussum kwam de familie in aanraking met Belgische vluchtelingen en groeide in de oorlogsjaren een bijzondere band met het gezin van René de Clercq. Daarnaast was er contact met het gezin van Karel Platteau.

Via deze families zullen de Piecks ook wel andere uitgewekenen, die in het Gooi woonden, hebben ontmoet, zoals de kunstenaars Gust de Smet en Frits van den Berghe. De laatste wordt in ieder geval een keer genoemd.

De dagboekfragmenten geven een aardig beeld van de dagelijkse activiteiten en van de dagelijkse zorgen van een gezin in oorlogstijd. Veel aandacht is er voor de kunstzinnige activiteiten van de dochters. Daarnaast lezen we veel over wandelingen in het toen nog vrij ongerepte en bosrijke Gooise landschap en in de strenge winter van 1917-1918 die veel zorgen bracht waar het brandstof betrof, werden toch ook menige keer de schaatsen aangebonden. Maar naast deze genoegens, lezen we ook steeds over voedselgebrek, distributie, hoge prijzen van etenswaren en gebrek aan steenkool, petroleum voor het licht en over rantsoenering van het gas. Echt honger en gebrek heeft het gezin Pieck niet gekend en als men leest wat er dagelijks nog op tafel kwam dankzij de kookkunst en het organisatietalent van moeder Pieck dan viel het nog wel mee. Uit de uit het *Algemeen Handelsblad* (Amsterdams liberaal dagblad) aangehaalde berichten over relletjes en ongeregelheden in de grote steden blijkt dat voor

velen de voedsel- en brandstofvoorziening een aanzienlijk groter probleem geweest moet zijn.

Over godsdienst en politiek lezen we weinig. Pieck en zijn vrouw zijn afkomstig uit een remonstrants milieu en Pieck zelf was behoudend liberaal. Hij werd in 1917 lid van de Economische Bond van M.W.F. Treub. Via het *Handelsblad* volgde Pieck het oorlogsgebeuren. Deze krant was niet voor de Entente-mogendheden, maar zeker ook niet pro-Duits. Van Duits annexionisme moest het blad niets hebben. Het hoopte op een vrede door overleg. Van een uitgesproken pro-Duits of pro-Entente standpunt is bij Pieck geen sprake. Wel is er irritatie over de onmacht van Nederland om iets te doen aan de torpedering van Nederlandse koopvaardij- en vissersschepen door de Duitse onderzeeboten. De deelname van de Verenigde Staten aan de oorlog werd door hem positief beoordeeld. De Russische democratische revolutie zou volgens Pieck wel eens een bedreiging voor het autocratisch bestuurd Duitsland kunnen worden.

Over de ontwikkelingen in Vlaanderen worden we summier ingelicht. Pieck en zijn gezin lazen regelmatig *De Toorts*, het blad dat met *Dietsche Stemmen* en de Dietsche Bond een radicaal pro-Vlaams en zelfs Groot-Nederlands standpunt innam en het activisme steunde. In *De Toorts* van 24-3-1917 mengde Pieck zich in een discussie over wat men nu als Grootnederlander eigenlijk moest voorstaan.

Aanleiding tot die discussie was een ingezonden brief van dr. J.W. Wiecherink uit Alkmaar in *De Toorts*, 3-3-1917, onder de titel „Het Algemeen Nederlandsch Verbond”. Wiecherink was van mening dat voor de mensen die met hart en ziel Grootnederlander waren het A.N.V. niet genoeg mogelijkheden bood. Deze mensen wilden met anderen samenwerken „aan het groote Dietsche Huis’ en zich niet verliezen in onvruchtbaar pietluttig werk. Maar om goed samen te werken was er een duidelijk programma nodig en dat miste Wiecherink in de kolommen van *De Toorts*. W.J.L. van Es, samen met A.J. van Vessem, N.D.J. Bodenstern, E.H. Rietjens en R. de Clercq de redactie van *De Toorts* vormend, schreef een vaag stuk als reactie. Hij beweerde dat alle verdeeldheid niet nodig was geweest als het A.N.V. maar de juiste voorlichting over Vlaanderen had gegeven. Het A.N.V. kende de situatie in Vlaanderen, of althans had die behoren te kennen en had de activisten niet zwart behoren te maken en als verraders moeten afschilderen. Verder wees Van Es op het gevaar dat Vlaanderen verfranst zou worden en dat, als dat eenmaal geschied zou zijn, ook Nederland aan de beurt zou komen. Het klassieke beeld van Vlaanderen als voorpost tegen de dreigende verfransing. Voor Wiecherink was dit een onvoldoende antwoord. Hij herhaalde zijn vraag, maar kreeg geen antwoord. Pieck deed met deze discussie mee en schreef in *De Toorts* van 24 maart wat voor hem Grootnederlander zijn inhield.

„Nederlandsche beschaving, taal, kunst en wetenschap ontwikkelen en opbeuren overal waar ze leven in vrijheid of druk, in weelde of ellende, dat willen we allen, omdat we overtuigd zijn van Nederlands roeping”.

Voorts wees Pieck op het belang van de intensieve kennismaking met Vlaanderen, juist door het oorlogsgebeuren. We hebben de taalstrijd aldaar beter leren kennen en begrijpen en we moeten de Vlamingen nu steunen „zonder bedilligerige wijsneuzigheid”. Over de situatie na de oorlog merkte Pieck op: „Hoe Vlaanderen na de oorlog politiek zal leven, hoe de politieke verhouding zal zijn tot ons vaderland in de naaste en in de verre toekomst, dat hebben niet wij, maar het strijdende Vlaanderen te bepalen. En worden er, om te komen tot politieke vrijheid, wegen bewandeld en strijdmiddelen gebruikt die de onze niet zouden zijn, dan kan dat ons vrij koud laten, want de Groot-Nederlandsche Gedachte voert ons alleen tot de eisch: Vlaanderen in aard en wezen Nederlandsch!”

Uit Piecks standpunt blijkt geen Groot-Nederlands imperialisme. Over het activisme zelf is hij voorzichtig in zijn mededelingen, eigenlijk zegt hij er weinig over. Men kan zich zelfs afvragen of De Clercq wel de juiste persoon geweest is om Pieck zonodig over het activisme in te lichten. Hij was toch in de eerste plaats propagandist en maar weinig geschikt als politicus (vgl. K. Hulpiaw, **René de Clercq**, p. 294).

Pieck vermeldde de bestuurlijke scheiding en vroeg zich af wat de Vlamingen er van zouden zeggen. Een eigen oordeel vernemen we niet. Over De Clercqs terugkeer naar Vlaanderen en over zijn politieke activiteiten aldaar schreef Pieck vrijwel niets behalve een losse opmerking naar aanleiding van een bezoek van De Clercq aan de familie Pieck in februari 1918. Pieck schreef toen:

„'t Gaat met de Vlaamsche zaak niet zoo vlot meer, de tegenpartij zet zich schrap”.

Wanneer De Clercq met zijn gezin na de zomer van 1918 naar Nederland is teruggekeerd en De Clercq zelf in het begin van november 1918 nog eens naar Brussel teruggaat om 750 franken te halen en wat kleding en beddegoed, dan kan Pieck niet anders schrijven dan:

„Hij [De Clercq] kan nog niet loskomen uit de politieke tinnegieterij”. Maar kort daarna (15-11-1918) schrijft Pieck:

„Wat is hij [De Clercq] mager en bleek, 't is voor hem ook wel hard, het spel verloren te hebben”.

Pieck zal vermoedelijk zijn reserves gehad hebben ten aanzien van het activisme, maar hij was er zeker geen tegenstander van. Hij was verontwaardigd, toen hij in het *Handelsblad* las over het optreden van Alfons Sevens (Pieck schrijft Stevens) als getuige à charge in het proces tegen August Borms (7-9-1919).

Na de oorlog werd het dagboek steeds meer een geheel van notities in telegramstijl. Er gebeurde in dit toch vrij geïsoleerd levende gezin vrij weinig. Wel lezen we nog over De Clercq's pogingen om met zijn kunsthandel De Blauwvoet een nieuw bestaan op te bouwen.

Naast het dagboek van vader Pieck zijn er nog de herinneringen van Betty Pieck aan De Clercq. Zij heeft die ruim een jaar na zijn dood — hij stierf

12 juni 1932 tijdens een bezoek aan de familie Pieck in hun huis te Maartensdijk en werd op het kerkhof te Lage Vuursche begraven — op schrift gesteld. In deze herinneringen worden allereerst de kennismaking met de familie De Clercq beschreven en de Guldensporenslagherdenking van 11 juli 1915 in het bos van Bredius te Bussum. Het was voor het gezin Pieck vermoedelijk de eerste kennismaking met de Vlaamse kwestie. En ook al weerklonk er René de Clercqs „België bovenal”, het ging om Vlaanderen en Vlaanderen alleen, zo zei De Clercq later tegen de familie. De rede van Alberic De Swarte werd, volgens het verslag „in ademlooze stilte” beluisterd door de vele belangstellenden, waaronder velen die voor het eerst iets over de Vlaamse strijd hoorden. Onmiddellijk na deze herdenking die door het huldetelegram aan koning Albert en door diens negatieve reactie daarop (het „zwijgtelegram”) geschiedenis zou maken, verscheen De Clercq's „Krachtlied” met de slotregels:

„Onverduitscht, onverfranscht
Voor Vlaanderen,
Heil Vlaanderen,
Die Leeuwe danst.”

De herinneringen vervolgen met een verslag over een Sint-Nicolaasviering die de familie Pieck voor de De Clercqs organiseerde en aantekeningen over de vele bezoeken van René de Clercq en Karel Platteau en hun gezinsleden aan de familie Pieck. Omgekeerd kwam de familie Pieck voor in *Het Zonnefluitje* en in *Een wijnavond*, twee romans van De Clercq.

Als intermezzo heeft Van der Heide een aantal bladzijden gevuld met reproducties van het oeuvre van Gretha en Adri Pieck. Het gaat om tekeningen en schilderijen die niet zijn afgebeeld in *Leven en Werken van Gretha en Adri Pieck* (Weesp 1983).

De uitgave is goed verzorgd en voorzien van voldoende informatie voor de lezer om de familie en de beschreven gebeurtenissen te kunnen plaatsen. De beide egodocumenten zijn in het bezit van de Stichting Gretha en Adri Pieck te Amersfoort. Ze zijn in deze uitgave voor het eerst volledig afgedrukt. Het belang van de uitgave is in de eerste plaats gelegen in de informatie die deze geeft over de geschiedenis van Bussum en het Gooi in de Eerste Wereldoorlog, maar het contact van de familie Pieck met de Vlaamse vluchtelingen en met name met René de Clercq en zijn gezin geeft er een extra dimensie aan en wel een Groot-Nederlandse!

Prof. Ritzema Boslaan 95
NL-3571CP Wiecht